

DABÓCZI DÉNES
Lakatos József művészete*

Meg sem próbálom a művész életét, művészetét a teljesség igényével bemutatni, legfeljebb néhány momentumát, hangsúlyt helyezve az utóbbi évtizedekre.

Lakatos József (1938–2020) egy háromgenerációs művészcsalád kiemelkedő alakja. Noha kőművesmester édesapja tulajdonképpen amatőr vagy naiv festőként tevékenykedett, hatása fiára meghatározó erejű volt, elsősorban tájképein, csendéletein, életképein keresztül. Az apára a sárvári Hatvány–Deutsch-kastélyban 1919-ben festőiskolát vezető Olgvai Ferenc festőművész hatott, aki a Szolnoki Művésztelep egyik alapítója volt. Az édesapa, nem tudni, mi okból, az 1930-as években abbahagyta a festést. A harmadik generációt a művész fiai: Bendegúz, aki ötvös, valamint a festő Bontond képviselik, az ő pályájuk már most több mint ígéretesnek tűnik. Lakatos József általános iskolás korában rajztanára, Majthényi Károly szobrászművész szakkörében sajátította el a rajzolás és vízfestés alapjait. A sárvári Tinódi Sebestyén Gimnáziumban végzett tanulmányai alatt a városi kultúrház képzőművész szakkörében képezte tovább magát, ahol Szabó László volt a mestere, s az ő javaslatára tanult tovább az Egri Pedagógiai Főiskola rajz–földrajz szakán. Egerben Jakuba János Munkácsy-díjas festőművész, tanszékvezető tanár volt rá nagy hatással.¹

A főiskola elvégzése után, 1959-ben, Mosonmagyaróváron kapott rajztanári állást. Kezdetben szinte teljesen leköötötte a tanítás. Ennek ellenére már 1963-ban rendeztek egyéni kiállítást műveiből a Győri Műcsarnokban, és Budapesten a Fialat Művészek Klubjában 1965-ben.² Ekkoriban elsősorban akvarell-, tempera- és olajképeket festett és Szőnyi István tájfestészete volt rá nagy hatással.³ Műveire jellemző a gazdag faktúra, a drámai erő. Az utóbbiból következik, hogy színvilága eléggé visszafogott, majdhogynem komor. A hatvanas évek elején mindemellett sok linómetszetet készített. Az időszak egyik legkitűnőbb alkotása a *Baltoni dallamok* című monotípiasorozat. A festészet és a grafika határmezsgyéjén mozgó lapok rendkívül festőiék. Az atmoszférikus hatást érzékenyen jelenítik meg, talán festőibbek, mint tempera- és olajképei.⁴ Másik ikonikus műve a *Lidérc* című farostra festett olajkép (1. kép). A festményt Bereczky Loránd – a Magyar Nemzeti Galéria egykori igazgatója – említi, a Szombathelyi Képtár 1993-as Lakatos-kiállítása kapcsán, mivel a kép fő motívuma, a kecske, a hatvanas évek tárlatain gyakran „szembenézett” vele.⁵ Már ekkoriban érdeklődik a népművészet, a néprajz iránt. A tárgyi és a szellemi kultúra egyaránt érdekli.

* Elhangzott a Regősének Alapítvány sajtótájékoztatóján, Lakatos József egykori műtermében, 2023. december 10-én.

1 Gál József: Születésnap beszégetés Lakatos József képzőművésszel, 2013. április 18. = Kötődések. Beszélgetések vasi képzőművészekkel. Szombathely, 2023. (továbbiakban: Gál, 2023.) 184–185. p.

2 Lakatos József: Jelek és üzenetek. = Vasi Szemle, 1994. 3. sz. (továbbiakban: Lakatos, 1994.) 448. p.

3 Lakatos, 1994. 451. p.

4 Heitler László: Lakatos József képei a győri Műcsarnokban. = Művészet, 1967. 2. sz. 41. p.

5 Bereczky Loránd megnyitó beszéde Lakatos József kiállításán a Szombathelyi Képtárban. (Hölgyeim és uraim! Kedves vendégeink!) = Sárvári Hírlap, 1993. október 22. 8. p.

Lakatos József Mosonmagyaróvárról 1965-ben Győrbe költözött, ahol ismét tanári állást kapott. A tanítást itt már háttérbe szorítja a festészet, az alkotás, a város pezsgő művészeti életében való részvétel, nem megfélemlítve polgári foglalkozásáról. Egyre több egyéni és csoportos kiállításon vett részt Győrben, Budapesten, Szombathelyen, Sárváron. Közben néprajzi, népművészeti tárgyak iránti érdeklődése sem szűnt meg, sőt egyre csak nőtt. Nem csupán gyűjti, hanem le is rajzolja az enyészetnek kitett tárgyakat, építészeti elemeket. Elemzi ezeket, feltárva antropomorf jellegüket (*Faragószékek*, 1964.). Tárgyukból fakadóan puritánság, visszafogott színhasználat jellemzi e festményeket.⁶ Ez az időszak, amikor Barcsay Jenő hatása is érződik hagyományos táblaképein (*Néprajzi kollekció*, 1966). Műveinek egy másik csoportján egy letűnt világot jelenít meg. Komorságuk ellenére azért némi nosztalgikus érzés is áthatja az alkotásokat (*Régi konyhában*, 1966).⁷

A hatvanas évek utazásai – az egykori Csehszlovákia és Jugoszlávia, Lengyelország, Közép-Ázsia területén – inspiráló hatással vannak művészetére, s oldottabb, élénkebb, gazdagabb színvilágú műveket eredményeznek. 1967-es párizsi utazása során – saját bevallása szerint – nem a Louvre, hanem a Musée de l’Homme magyar anyaga van rá rendkívüli hatással. Ekkor fogalmazódik meg benne művészi hitvallása: „Nekünk nem érdemes másokat utánoznunk, olyat kell csinálnunk, amely csak itt-hon születhet meg.”⁸ Az utazások mellett jó hatással vannak rá a művésztelepek.

Művészetére ható legmélyebb benyomások Nyíregyházán, Szabolcsban érték. Pályázat révén került a városba, ahol műte-

remlakást kapott, ami életmódjára és művészetére egyaránt jó hatással volt. Nyíregyháza önmagában is sokat jelentett számára épületeivel, a Sóstóval, a művészteleppel, amelynek 1973–1975 között vezetője volt. Tákos, Csaroda református temploma, a falusi haranglábak éppúgy hatással voltak rá, mint Nyírbátor vagy Vaja emlékei, Kölcsey és a barát Ratkó József szelleme.⁹ Nem beszélve a néprajzi tárgyi kultúráról, a régi, egyszerű hétköznapi tárgyokról, amelyek jobban megőrződtek itt, mint az ország más „csillogóbb” részein.

Két dolgot, melyek különösen nagy hatással voltak művészetére, mindenképpen ki kell emelnünk. Az egyik Hajdúböszörmény – ahol 1973–1985 között 11 alkalommal vett részt a művésztelepen –, ami első sorban kapuival, palánkjával hatott rá.¹⁰ A házak, kertek ódon, idő ette, napfénytől kiszáradt, repedezett kapui, szétesett kerítései kitűnő invenciót szolgáltatottak festményeihez (*Böszörményi kapu*, 1973. 2. kép). Ugyanezeknek szétesett, széttört deszkái, darabjai kompozíciókba rendezve új jelentést kaptak.¹¹ Az alkotások némiképp hasonlítanak a talált tárgyakra, *objet trouvé*-kra, de Lakatos József esetében mindvégig szigorúan vett tudatosságról van szó (*Mementó*, 3. kép). Az elvont szerkezetű, gyakran színezett alkotások nem mindig, s nem feltétlenül kapukat idéztek.

Elemi erővel hatottak rá a szatmárcsekei temető csónak alakú tölgy vagy cserfából faragott fejfái, melyek formájával kapcsolatban többféle magyarázat is létezik. Jellegzetes, állandóan visszatérő motívumai lettek művészetének ezek a bálványyszerű fejfák (*Csekei fejfák*, II. 1975.; 4. kép). Rengeteg ilyen témájú alkotása van, közöttük

6 Lakatos, 1994. 450. p.

7 Lakatos, 1994. 451. p.

8 Gál, 2023. 192–193. p.

9 Lakatos, 1994. 452. p.

10 Lakatos, 1994. 453. p.

11 Horváth Béla: Lakatos József. = Művészet. 1975. 1. sz. (továbbiakban: Horváth, 1975.) 27–28. p.

sok olyan, amelyen elvonatkoztat a fejfák konkrétságától, tárgyi jelentésétől, s a szerkezetet, a formát hangsúlyozza.¹² A fejfák egyik csúcspontja a *Hány fejfát állítsunk?* című sorozat, ami barátja, Ratkó József halálára készült. A sorozat mindegyik fejfáján a költő sorai olvashatóak.¹³

Nyíregyháza mellett termékenyen hatott rá a közeli Erdély, Kárpátalja és Észak-Alföld kulturális és képzőművészeti élete. Mindenekelőtt a Hortobágy és annak festője, Káplár Miklós (*Jó pásztor a világfelügyelő*, 5. kép; *Káplár Miklós emlékére*, 1983. 6. kép).¹⁴

Két évtizednyi távollét után a város hívasára hazatért Sárvarra, ahol a Gyöngyös patak partján az arborétum szomszédságában tágas műteremlakás várta. Két fia után itt születik meg harmadik gyermeke, Ágnes.

Már szabolcsi periódusának vége felé megjelentek reliefjellegű famunkái. Ezeket azért tartja fontosnak, mert a honfoglalás kori művészetben és a népművészetben nem nagyon találkozhatunk festménnyel és szoborral sem. Véleménye szerint relief valószínűleg létezett. Ezt a műfajok közti átmeneti stílust egyes technikának nevezte el. A néprajzi tárgyak, a népművészet mellett egyre nagyobb intenzitással fordul a balladák, eredetmondák, a népvándorlás kori régészeti leletek, a honfoglalás kori ötvösművészeti emlékek, a rovásírás felé. Egyfajta rekonstrukciós kísérletet tesz a korabeli művészi famunkák megidézésére.¹⁵ Közbevetőleg említeném meg, hogy természetesen továbbra is fest hagyományos módon képeket. Elsősorban a Rába-partról és sárvári épületekről (*Tükröződés*, 1986. 7. kép; *Herpenyő csárda*, 2004. 8. kép),

Az 1980–1990-es évektől kezdve a tárgyábrázolást fokozatosan a tárgyteremtés váltotta fel.¹⁶ Fareliefjeinek egy része, körvonalaiiban, zoomorf vagy antropomorf alakokra emlékeztetnek, s törzsüket kecske-, birka-, ló-, esetleg bikakoponya koronázza meg. Ahogy az előbb említettem műalkotásainak zöme az eurázsiai népek és a honfoglalás kori magyarság monda- és hitvilágához, művészetéhez kötődik. Kitűnően érzékelte ezt az *Eredetmonda* (1986; 9. kép) című műve, melyet a tápiószentmártoni szkíta aranyszarvas, a nagyszentmiklósi kincs 2. számú korszó özre támadó griffje, a bezédédi tarsolylemez mitikus ragadozói, a rakamazi korong kiterjesztett szárnyú sas madarai díszítenek, s amelynek motívumai azt sugallják, hogy a szkíta, avar és honfoglalás kori magyar művészet egy tőről fakadt. Alapműként említi a művész a *Kék démon* (más néven *Sumér emlék*, 1993; 10. kép) című alkotását, ami Mezopotámia felé mutat, de a nagyszentmiklósi kincs démonjai, szárnyas griffjei is rokonai.¹⁷ Tulajdonképpen előlnézetre formált, két lábon álló, kecskekoponya fejű szárnyas alak. Minden démonisága ellenére valami különös könnyedséget, légiességet, szépséget hordoz magában.

Több alkotását irodalmi művek, illetve a magyar irodalom kiváló alakjai ihlették. Kiemelkednek ezek közül regösének kompozíciói. Az első *Regösének* (11. kép) című művét Makovecz Imre vásárolta meg. A legrégibb hazai regösének, a *Dozmati regösének* (12. kép) három versszakát, patinázott, sötétszürke páros fatáblákra véste latin betűkkel és rovásírással, közöttük pogány és keresztény szimbólumokkal. Júlia szép leány balladáját (kultikus ének) a Tejutat

12 Horváth, 1975. 28. p.

13 Lakatos, 1994. 52. p.

14 Lakatos, 1994. 53–54. p.

15 Gál, 2023. 198–200. p.

16 Gálgy Zoltán: Lakatos József képzőművész kiállítására nyílik a Szombathelyi Képtárban. = Vas Népe, 1993. augusztus 30. 5. p.

17 Lakatos, 1994. 55–56. p.

jelképező fehér fatáblákra applikált, az egyiptomi képirásra emlékeztető rátétekkel ábrázolta.¹⁸ Mindkét mű az előkor magyarságának ősi csillagászati ismereteit fejezi ki.¹⁹ Kölcsey és Ady emlékére éppúgy készített emléktáblát, mint ahogy Tolcsvay Béla rockoperája a Magyar Mise hatására, egy négy részből álló művet.²⁰

Összegezve az utóbbi évtizedek alkotói tevékenységét: „Lakatos József nagyobb összefüggésekben egy ősi múlt rekonstruálására törekszik a művészeti kapcsolatokon, motívumok hasonlóságán keresztül. Ezt elsősorban az eurázsiai területek kultúrájában véli fellelni. Tehát nem véletlen, hogy művészetéhez felhasználta az ötezer éves tatár-laki leletet, a szintén több ezer éves kultikus énekeket, mondákat, szkíta és avar kori leleteket, a honfoglalás kori művészetet, a kö-

zép-kori keresztény jelképeket éppúgy, mint a 20. századi irodalmi, zenei műveket, melyek valamiképpen kapcsolódnak az előbbiekhöz. Mindehhez szinte tudományos igényvel használja fel a régészet és művészettörténet eredményeit (különösen László Gyula munkásságát), saját kutatásait és asszociációs képességét. Kérdés csupán az, hogy milyen eredményeket várhatunk és várhat[ott] önmaga ebbéli törekvésétől. Egy bizonyos, hogy művei, az előképeket átlényegítve, közelebb hoznak bennünket múltunk megértéséhez és megismeréséhez. Ami szerencsés, művei nélkülöznek mindenféle negédeséget, és kikerülik az aktuálpolitika buktatóit. Művészete alapos előtanulmányokra épít, mély gondolati tartalmakat hordoz, s van benne valami megfoghatatlan eredetiség.”²¹

18 Lakatos, 1994. 56. p.

19 Palkó István: Megyénk irodalmának vázlata. = Vasi élet és irodalom. Vas megye irodalmának múltja és jelene. Szombathely, 1957. 11–21. p.

20 Lakatos, 1994. 56. p.

21 Dabóczy Dénes: A sámánnak dobolnia kell. Lakatos József kiállítása a Nádasy Ferenc Múzeumban. Az ezüstartól a kádig. Sárvár 2015. 103–104. p.

1. kép. Lidérc, olaj, farost, 1965.

Forrás: <http://www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/> www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/

2. kép. Böszörményi kapu, olaj, farost, 1973.

Fotó: Benkő Sándor

3. kép. Mementó, vegyes technika

Fotó: Benkő Sándor

4. kép. Csekei fejfák II. olaj, farost, 1975. Fotó: Benkő Sándor

5. kép. Jó pásztor világfelügyelő, vegyes technika, 1980. k.

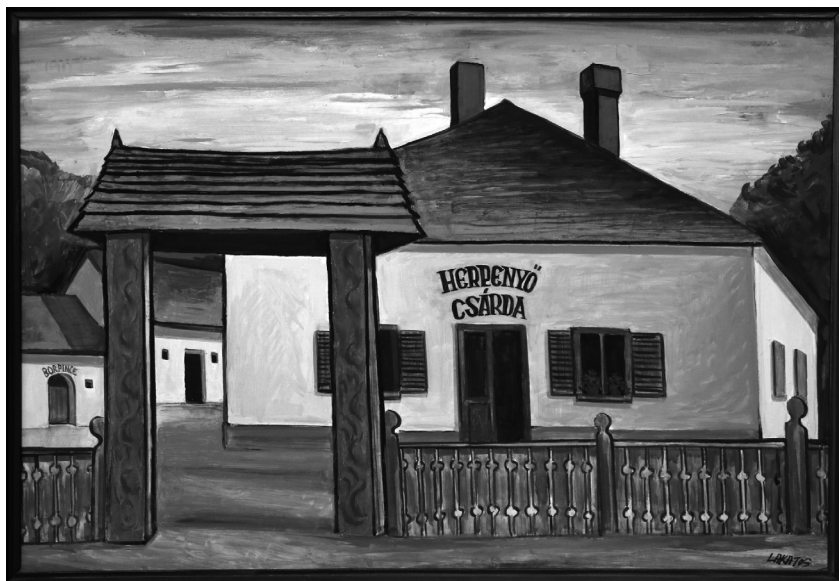
Forrás: <http://www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/> www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/

6. kép. Káplár Miklós emlékére, vegyes technika, 1983. Fotó: Benkő Sándor

7. kép. Tükröződés, olaj, farost, 1986. Fotó: Benkő Sándor

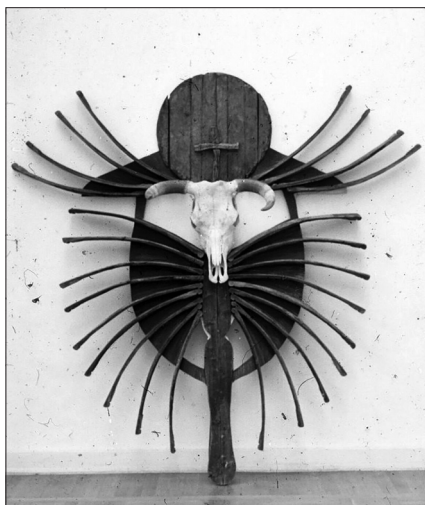
8. kép. Herpenyő csárda, olaj, farost, 2004. Fotó: Benkő Sándor

9. kép. Eredetmonda, vegyes technika, 1986.
Fotó: Benkő Sándor

10. kép. Kék démon, vegyes technika, 1993.
Fotó: Benkő Sándor

11. kép. Regösének, vegyes technika, 1984.

Forrás: <http://www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/>"www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/

12. kép. Dozmati regösének, festett fa, 1990.

Forrás: <http://www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/>"www.festomuvesz.hu/lakatosjosef/